

هو العليم

ضرورت ذکر در عین اشتغال به امور دنیوی

شرح حدیث عنوان بصری - ورد و ذکر - جلسه ۱۳

بیانات

حضرت آیت الله حاج سید محمد محسن حسینی

طهرانی

قدس الله سره

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ عَلَى أَشْرَفِ

الْمُرْسَلِينَ

وَ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ أَبِي الْقَاسِمِ مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ

الطَّاهِرِينَ

وَ اللَّعْنَةُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ

بحث پیرامون این فقره مبارکه از حدیث بود که

امام صادق علیه السلام به عنوان بصری می فرمایند: من

در طول شبانه روز به اوراد و اذکاری مشغولم؛ تو با

رفت و آمد خود مرا از آن اذکار مانع مشو!

ضرورت اشتغال به ذکر برای امام علیه السلام

و دیگر افراد

این فقره ما را به این نکته متوجه می کند که

باتوجه به موقعیت امامت در ارتباط با مردم و

موقعیت تبلیغ و ارشاد و بیان احکام، و به طور کلی

مسائل روزمره زندگی، در عین حال مطلب دیگری وجود دارد که آن عبارت از پرداختن و اشتغال به خود است؛ زیرا امام صادق علیه السلام نعوذ باللّٰه فرد بیکاری نبود که فقط در منزل بنشیند، ذکر بگوید و قرآن بخواند.

البته گاهی انسان در موقعیتی قرار می‌گیرد که جز عبادت و ذکر نمی‌تواند کار دیگری انجام دهد؛ مانند اینکه وقتی موسی بن جعفر علیه السلام را در زندان حبس کردند، حضرت نمی‌توانستند کاری انجام دهند و کسی هم با ایشان ارتباط نداشت؛^۱ لذا وقتی هارون به فضل برمکی دستور تضییق و تعذیب بیشتر آن حضرت را داد، فضل گفت که ما غیر از سجده و نماز و ذکر، کاری از او نمی‌بینیم که بخواهیم عذاب و تضییق بیشتری روا بداریم.^۲ اما وقتی موسی بن جعفر خارج از زندان بودند، مردم با آن حضرت رفت و آمد داشتند و سؤالاتشان را مطرح

---

^۱ البته اینکه نفس قدسی و ملکوتی او جمیع عالم را تدبیر می‌کند به جای خود محفوظ، اما از نقطه نظر اشتغال ظاهری، امام در یک سلول تنها به سر می‌برد و با مردم ارتباطی ندارد.

^۲ الإرشاد، ج ۲، ص ۲۴۰.

می‌کردند و حضرت نامه‌ها را جواب می‌دادند؛ بنابراین امام علیه‌السلام فرد بیکاری نیست که در منزل بنشیند و فقط به ذکر و ورد مشغول باشد.

عدم منافات دستورات عبادی ائمه

علیهم‌السلام با اشتغالات روزمره

باید دقت داشت که ذکر و ورد، تهذیب نفس، عمل به دستورات، تهجد، بیداری شب، قرائت قرآن در طول روز، نوافل و امثال ذلک که از تأکیدات ائمه علیهم‌السلام و دستورات بزرگان است، مربوط به اشخاص بیکار نیست؛ بلکه متعلق به افرادی است که از نقطه نظر ارتباط با مسائل دنیوی و اشتغالات روزمره مثل بقیه اشخاص هستند.

اکمیت اسلام در جامعیت میان توحید و

اشتغالات دنیوی

«مقام جامعیت»^۱ که خداوند متعال آن را در

---

^۱ تفسیر بیان السَّعَادَةِ، ج ۴، ص ۹۹:

«أَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ أَخِي مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ عَيْنَهُ الْيَمْنَى عَمِيَاءً وَإِنَّ أَخِي عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ عَيْنَهُ الْيُسْرَى عَمِيَاءً وَأَنَا ذُو الْعَيْنَيْنِ."»

ترجمه: «رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمود: "همانا برادرم موسی چشم راستش نابینا بود و برادرم عیسی چشم چپش نابینا بود، ولیکن من دارای هر دو چشم هستم.» (محقق)

شریعت پیامبر اکرم قرار داده عبارت است از: حرکت به سوی کمالات انسانی با توجه به رعایت جمیع قوانین و اعمال ظاهری در ارتباط با زن و فرزند، قوم و خویش، رفیق و شریک و همسایه، و سایر جوانبی که انسان به ناچار با آنها در این دنیا به سر می برد. نکته بسیار مهم اینکه اسلام، رهبانیتِ نصاری را برای وصول، کافی و وافی نمی داند؛ لذا در اسلام رهبانیت مذموم نیست^۱ اما کافی هم نیست.

رهبانیت، روش سلوکی جایز اما ناقص

در اسلام نسبت به مسئله رهبانیت و انعزال و عدم ورود در مسائل اجتماعی، عقابی مترتب نیست و امری حرام و برخلاف رضای خداوند محسوب نمی شود، بلکه اسلام آن را روش ناقصی برای تکامل فرد می داند و چون در اسلام راه اتمّ و اکمل وجود دارد، از نقطه نظر عقلی انتخاب راه مرجوح مورد تأمل است.^۲

---

^۱ البته مذمومیت در اینجا به معنای حرمت و مخالفت با رضای پروردگار است؛ بنا بر این معنا، رهبانیت در اسلام مذموم نیست.

^۲ مهر تابان، ص ۴۲۴:

« حواریین مجموعاً دوازده نفر بودند که از میان آنها این یکی نااهل درآمد و

بقیه بر روش حضرت مسیح پایدار بودند. و جملگی بعد از حضرت مسیح تصمیم گرفتند به اینکه طبق روش حضرت مسیح ازدواج نکنند، جا و منزل برای خود تهیه نکنند، و در شهری اقامت نگزینند؛ بلکه برای دعوت مردم به دین و آیین حضرت مسیح پیوسته در سفر بوده، از این شهر به آن شهر و از این قریه به آن قریه کوچ کنند و رهبانیت و اعتزال را پیشه گیرند. خداوند متعال هم باینکه مبنای رهبانیت را تشریح فرموده است، لیکن از آن راضی شد:

(ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ).*

ولی آنان چنان که باید و شاید آداب و شرایط رهبانیت را مراعات نکردند و از عهده انجام آن برنیامدند.

باری، حواریون دعوتشان را انجام دادند و توسعه دادند و یک دعوت کامل در دنیا برقرار ساختند.

تلمیذ: آیا عدم ازدواج حضرت مسیح دلیل بر نقصان نیست؟

علامه: دلیل بر نقصان نیست، بلکه دلیلی بر

روحیت و نورانیت حضرت عیسی بوده است، چون

با این نشئه ابداً تماس حاصل نکرد و ازدواج ننمود

و سکنی و خانه نگرفت؛ یک موجودیت خاصی

داشت. ولی حضرت رسول اکرم جامعیت داشتند،

از آثار و خصائص این نشئه به نحو اوفی برآمدند؛ و

بالاخص سنت ازدواج از خصائص رسول الله

است. ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا

لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ

لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾.

(*) آیه ۲۷، از سوره ۵۷: الحديد.

ادراک کامل حقیقت توحید، از مختصات دین

اسلام

آنچه در اسلام مطرح است و پیغمبر اکرم بر همان اساس مبعوث شده آن است که حقیقت توحید در همه مراحل زندگی با تمام اشکال و صور برای انسان روشن و ادراک شود؛ نه اینکه آن حقیقت فقط در نماز جماعت با پیغمبر در مسجدالنبی باشد و در هنگام هجوم و غلبه کفار و تنها ماندن پیغمبر وجود نداشته باشد.

عدم تخطی از قوانین عالم ماده در سیره رسول

خدا

اعتراض ما نسبت به عمر و ابی بکر و امثال ذلک این است که آنها می گویند: «اگر حق با اسلام و

پس به دنبال آثار آنان، رسولان خود را فرستادیم. و عیسی بن مریم را به دنبال آنان فرستادیم و به او انجیل را دادیم، و در دل های پیروان او رأفت و رحمت قرار دادیم؛ و دیگر، رهبانیتی که آن را ابداع کردند و ما آن رهبانیت را بر آنان ننوشتیم مگر برای به دست آوردن رضای خداوند، لیکن آن طور که باید و شاید حق آن را رعایت نکردند. و ما به کسانی از آنان که ایمان آورده بودند اجر و مزدشان را دادیم و بسیاری از آنان نیز از فاسقین هستند.

(***آیه ۲۱، از سوره ۳۰: الرّوم.

و از آیات خدا این است که از خود شما برای شما جفت هایی آفریده است تا در پناه آنان آرامش بگیرید و خداوند بین شما مودت و رحمت قرار داد، به درستی که در این جهت نشانه هایی است برای گروهی که تفکر کنند.»

پیغمبر است، چرا در بسیاری از موارد غلبه با کفار و عقب‌نشینی از ناحیه پیغمبر است؟! چرا رسول خدا وعده فتح مکه می‌دهد ولی نمی‌تواند به مکه وارد شود و صلح می‌کند؟! پیغمبر که نباید این‌طور باشد! ما پیغمبری می‌خواهیم که مثل تانک حرکت کند و هرچه در سر راه دارد را تدمیر و خراب کند و در پشت سر چیزی باقی نگذارد و گلوله او هم هیچ‌گاه تمام نشود؛ این پیغمبر خوبی است و ما او را قبول داریم.»^۱

مسئله مهم این است که خداوند استجاب دعا و تأثیر کلام قدوسی رسولش را وسایط و وسایلی از ناحیه خود می‌داند.

چه شخصی به حضرت موسی ید بیضاء و آن عصا و اژدها را داده است که سحر سحره را باطل می‌کند و همه را از بین می‌برد؟! آیا این معجزات از خودش بود یا خداوند به او عطا فرمود؟! وقتی که عصا به اژدها تبدیل شد، خود حضرت موسی هم

---

^۱ جهت اطلاع بیشتر پیرامون دیدگاه‌های نادرست افراد نسبت به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم، رجوع شود به اسدالغابة، ج ۳، ص ۱۵۵؛ انساب الأشراف، ج ۱، ص ۳۵۸؛ الإرشاد، ج ۱، ص ۱۵۳.

باور نمی‌کرد؛ لذا ترسید و فرار کرد و خطاب آمد:
(یا مُوسى لا تَخَفْ)!! اگر حضرت موسی این عمل را
از خود می‌دید چه بسا اژدها خود او را هم می‌گرفت!
اما حضرت موسی می‌دانست که او فقط یک مظهر
است و هرچه هست، تجلی توحید است.

جنبه ربطی پیامبر، دلیل قدرت بر خرق عادات

استجابت دعای پیغمبر که باعث می‌شود تمام
عالم کُن فیکون شود و نیرویی که او را مساعدت
می‌کند، از جنبه ربطی پیغمبر است نه جنبه مظهري؛
و این مسئله را پیغمبر اکرم بهتر از ما می‌داند.

انتساب قوای الهی به خود، بزرگ‌ترین خطر

سلوک

بزرگ‌ترین خطری که سالک را تهدید می‌کند این
است که قوایی را که خداوند به او عنایت کرده از
خودش ببیند و خود را واجد این قدرت مشاهده
نماید. قرآن راجع به بلعم باعورا می‌فرماید: (وَ اِنَّهُ

---

^۱ سوره نمل (۲۷) آیه ۱۰. معادشناسی، ج ۹، ص ۵۹:

«... ای موسی، مترس!»

عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا)؛^۱ «ای پیغمبر، بخوان

سرگذشت کسی را که ما از آیه‌های خود به او عنایت کردیم!»

استفاده بلعم باعورا از نیروی الهی، علیه مظهر

حقّ خدا حضرت موسی

بنابراین بلعم باعورا نیز این نیرو و قدرت را داشت، ولی اشتباه او این بود که قرار شد از این نیرو علیه مظهري از مظاهر حقّه پروردگار استفاده کند؛ وقتی به او گفتند که تو مستجاب الدعوه هستی، علیه موسی دعا کن، او با اینکه می دانست موسی بر حق و رسول خداست و کار او مُمضای از طرف پروردگار است، در عین حال بر الاغش سوار شد تا در بالای کوه

---

^۱ سوره اعراف (۷) آیه ۱۷۵ و ۱۷۶:

(وَ اتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ* وَ لَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَ لَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَ اتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلُ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَتْرُكُهُ يَلْهَثُ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ).

معادشناسی، ج ۸، ص ۱۶۰:

« و اگر ما می خواستیم هرآینه به واسطه آیاتی که به او داده بودیم او را بالا می بردیم، ولیکن او به زمین گرایید و توجه کرد و از هوای نفس خود پیروی کرد؛ پس مثال او مثال سگ است که اگر او را تعقیب کنی له له می کند، و اگر هم او را رها کنی له له می کند. این است مثال گروهی که آیات ما را تکذیب کردند؛ پس ای پیامبر! این حکایات و داستان‌ها را برای مردم بازگو کن که امید است آنها تفکر کنند.»

علیه حضرت موسی دعا کند.

ادراک بهتر یک حیوان از بلعم باعورا

جالب اینکه در روایت آمده است که: «وقتی او می خواست بالا برود، الاغ امتناع می کرد.»^۱ کار بشر به جایی می رسد که یک حیوان بهتر از او می فهمد!^۲ الاغ بهتر از او می فهمید که طرف مقابل بلعم باعورا، حضرت موسی است؛ انسان واقعاً باید خیلی احمق باشد تا نیرویی را که کس دیگری به او عنایت کرده علیه خود آن شخص به کار ببرد.

بالاخره مجبور شد از الاغ پایین بیاید و تنها روانه کوه شود و نتیجه اش این شد که هرچه دعا می کرد زبانش طور دیگری می چرخید؛ می خواست علیه قوم موسی دعا کند، ناخواسته علیه قوم خودش دعا می کرد!^۳

کار ملائکه حساب و کتاب دارد؛ آنها بیکار ننشسته اند که هرچه ما بخواهیم انجام دهند. ما اینجا

---

^۱ بحار الأنوار، ج ۱۳، ص ۳۷۳.

^۲ جهت اطلاع بیشتر پیرامون ادراک حیوانات از حقیقت ولایت، رجوع شود به معادشناسی، ج ۵، ص ۳۲۲؛ افق وحی، ص ۲۴۴.

^۳ بحار الأنوار، ج ۱۳، ص ۳۷۳.

بر مصدر قدرت نشسته‌ایم و امر و نهی می‌کنیم و می‌خواهیم به هر چیزی جامه عمل بپوشانیم، اما اینکه ملائکه چقدر کمک کنند، مسئله دیگری است. وقتی ملائکه بگویند نباید بشود، شما هرچه هم بگویید باید بشود، آنها می‌گویند «اگر می‌توانی انجام بده!» آنها منتظر نیستند که حرف ما را گوش بدهند و به تمنیات ما جامه عمل بپوشانند؛ آنها سرسوزنی از اراده و مشیت خدا تعدی نمی‌کنند؛ **(لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَ يَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ)**^۱ اصلاً تفکر عصیان در مورد ملائکه معنی ندارد.

حال جناب بلعم باعورا می‌خواهد این نیرو را علیه فرستاده خدا به کار برد؛ خدا بر دهانش می‌زند و می‌گوید: برو گم شو که اصلاً نبینمت و اثری از تو باقی نماند! و این غیرت خداست.

غیرت و عزت مطلقه الهیه

خداوند غیور است و غیرتش «دو» و «غیر»

^۱ سوره تحریم (۶۶) آیه ۶. معادشناسی، ج ۶، ص ۲۲۸:

«هیچ‌گاه نسبت به آنچه خداوند به ایشان امر کرده است مخالفت نمی‌کنند و آنچه را مأمور شده‌اند، به‌جا می‌آورند.»

برنمی دارد؛^۱ نباید کسی در قلمرو حکومتش وارد شود و حتی پیغمبر را نیز کنار می زند. وقتی درباره پیغمبرش می فرماید: (وَ لَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ * لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ * ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ)^۲ دیگر وضعیت و حال ما مشخص است.

پیغمبر اکرم خورشید را برمی گرداند و ماه را دونصف می کند و نصفش دور کعبه طواف می کند و از آستین آن حضرت عبور می کند؛^۳ این معجزه که پیغمبر و امیرالمؤمنین حرکت کره زمین را درست به عکس کردند و همه اهل مدینه^۴ و سپاهیان صفین^۵ هم خورشیدی را دیدند که از دیدشان پنهان شده بود، در عالم ظاهر بالاترین معجزه است و از شهادت درخت^۶ و سوسمار^۷ و سنگ ریزه^۸ نیز بالاتر است؛

^۱ رجوع شود به آیین رستگاری، ص ۸۱.

^۲ سوره حاقه (۶۹) آیه ۴۴ تا ۴۶. امام شناسی، ج ۷، ص ۴۸:

«و اگر پیغمبر از نزد خود مطلبی ساخته و به ما نسبت دهد و به ما ببندد، ما با دست قدرت خود او را درخواستیم گرفت؛ پس از آن رگ حیاتی و رگ قلب او را می بُریم.»

^۳ مناقب آل ابی طالب، ج ۱، ص ۱۲۲.

^۴ الکافی، ج ۴، ص ۵۶۱؛ الإرشاد، ج ۱، ص ۳۴۵.

^۵ وقعة صفین، ص ۱۳۵؛ علل الشرایع، ج ۲، ص ۳۵۲.

^۶ نهج البلاغة (عبده) ج ۲، ص ۱۵۸؛ مناقب آل ابی طالب، ج ۱، ص ۱۲۹.

^۷ الخرائج و الجرائح، ج ۱، ص ۳۸.

^۸ الأمالی (طوسی) ص ۲۸۳.

کسی که بتواند چنین کاری کند بر انجام هر کار دیگری هم قدرت دارد؛ تمام اینها به جای خود محفوظ است، اما اگر همین پیغمبر از روی دلسوزی حرفی را کم یا اضافه کند، آن وقت قضیه فرق می کند و یک دفعه همه چیز برمی گردد. پیغمبر در جریان ولایت امیرالمؤمنین، نگران وضع مردم بود و مسامحه می کرد، آیه نازل شد: **(وَ إِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ)**^۱ «اگر انجام ندهی، اصلاً کاری برای ما نکرده‌ای!»

این همان رسول خدایی است که در جنگ‌های بسیاری شرکت کرده، در جنگ احد تیر خورده و پیشانی‌اش شکسته، سختی‌ها و ظلم و ستم‌های فراوانی را متحمل شده، با مشقت و بدبختی در غار رفتن و در شب راه را طی کردن و روز مخفی شدن، از مکه به مدینه هجرت نموده است.

باری، پیغمبری که شق القمر می کند، جرئت ندارد که حتی حرفی را برطبق میل خود بیان کند؛ چراکه این شق القمر از او نبوده است. خدا می گوید:

---

^۱ سوره مائده (۵) آیه ۶۷.

حالا که تو شقّ القمر نکرده‌ای پس باید در هجرت به مدینه بر طبق قوانین من حرکت کنی: شب راه بروی و روز به غار پناه ببری! اگر در روز حرکت کنی کسی را می‌فرستم تا تو را بگیرد و گردنت را هم بزند! خودت می‌دانی! قانون من این است:

به آهو می‌کنی غوغا که بگریز *** به تازی هی

زنی اندر دویدن^۱

به آهو می‌گوید: «از دست تازی فرار کن» و به تازی هم می‌گوید: «برو او را بگیر»؛ این قانون خلقت است و این پیغمبر با این قانون می‌خواهد رسالتش را میان مردم انجام دهد.

تسلیم تام بودن رسول خدا در قبال مشیت الهی

در جریانات رسالت

تصور می‌کنید که برای پیغمبر تخت پرنیان آوردند و بر روی آن نشاندند و هزار ملک او را احاطه کردند تا یکی عبایش را بگیرد و دیگری بگوید حضرت آقا بفرمایید؟!^۲ یکی در ماشین را باز

---

^۱ دیوان اشعار ناصر خسرو.

^۲ جهت اطلاع بیشتر پیرامون مشکلات تحمل ولایت رجوع شود به

کند و دیگری ببندد؟! این قوانین مربوط به این زمان است و در آن زمان قوانین دیگری بوده است. پیغمبر به این دلیل از دست مشرکین فرار می‌کرد و روزها پنهان می‌شد و شب‌ها حرکت می‌کرد که برطبق همین روش جلو بیاید.

بلعم باعورا علیه حضرت موسی شهادت می‌دهد و نفرین می‌کند و از بدبخت‌ها می‌شود: **(فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ)**؛^۱ اما به پای پیغمبر اکرم سنگ می‌زنند و بدنش مجروح و خونین می‌شود و جبرائیلی که بر همه عالم احاطه دارد، در کوه‌های مکه نازل می‌شود و می‌گوید: «خداوند به تو سلام رسانده و گفته است کلید نیروی مدبّره عالم را به تو دادیم، هر دعایی می‌خواهی بکن!» حضرت می‌فرماید:

«إِنَّ رَبِّيَّ يَرَانِي؛ خدای من مرا می‌بیند، نیازی به کمک تو ندارم.»

در جنگ احد که خالد بن ولید با پانصد نفر می‌آید و همه را قلع و قمع می‌کند وعده‌ای هم

امام‌شناسی، ج ۷، ص ۵۳؛ سالک آگاه، ج ۱، ص ۱۶۰.
^۱سوره اعراف (۷) آیه ۱۷۵.

پابه فرار می گذارند^۱ و دور پیغمبر فقط هشت نفر (مثل امیرالمؤمنین، طلحه، زبیر و ابویوب انصاری) بیشتر باقی نمانده‌اند، و استخوان گونه حضرت ضربه خورده و حلقه‌های کلاه خود در آن فرو رفته است،^۲ در چنین وضعی^۳ که درد تمام وجود پیغمبر را فراگرفته و خون از سروصورت مبارکش سرازیر شده است، جبرائیل سر بزنگاه می‌آید و می‌گوید: خدا چنین قدرتی به تو داده است و من در اختیارت هستم، در آن وقت حضرت عرضه می‌دارد: **اللَّهُمَّ اهْدِ قَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ؛** «بارپروردگار من! قوم مرا هدایت کن، زیرا اینها جاهل هستند؛ اگر قضایا برای اینها روشن شود و به خود بیایند، چنین کاری را انجام نمی‌دهند.»

گرچه اگر نفرین می‌فرمود همه از بین می‌رفتند،

^۱ المغازی، ج ۱، ص ۲۳۷.

^۲ عمر و ابوبکر خلفای شجاع اسلام (!) چنان فرار می‌کنند* که سه روز بعد به مدینه می‌آیند؛ می‌گویند از دور نگاه کنیم و خبر بگیریم تا آسیبی به ما نرسد و کار پیغمبر خاتمه پیدا کند.

(* شرح نهج البلاغه (ابن ابی‌الحدید) ج ۱۵، ص ۲۳.

^۳ إعلام الوری، ص ۸۳.

^۴ نه در زمانی که هنوز هیچ خبری نیست؛ ما فقط در همان اول می‌گوییم: رضا به رضای خدا داریم و تسلیم هستیم، اما همین که یک تیر می‌آید و بدن را سوراخ می‌کند، می‌فهمیم که گویا قضیه شوخی نیست و ما در خیال خود فکر می‌کردیم که جبرائیل و ملائکه ما را نگه می‌دارند.

ولی در این صورت در همان مرتبه وجودی باقی می ماند. آن شرافتی که حضرت بر سایر انبیاء دارد، بدین جهت است که زبان بست و این قدرت را اعمال نکرد و فرمود: وقتی خدا خودش تمام کارها را زیر نظر دارد من برای چه نفرین کنم؟!^۱

اختلاف مراتب انسان بر اساس میزان تسلیم و

تفویض

اگر خداوند به نفرین تکلیف کند، مطلب دیگری است؛ اما وقتی پیغمبر می خواهد بالاترین درجه و آخرین مرتبه را داشته باشد و می تواند مایه بگذارد و خدا هم انجام می دهد و مشکلی پیش نمی آید، اگر چنین نکند خودش باخته است. اینجاست که افراد

---

^۱ إعلام الوری، ص ۸۳؛ عیون الأثر، ج ۲، ص ۳۹۸. سفینه البحار، ج ۲، ص ۶۸۱:

« قال القاضی عیاض فی الشفاء: و رُوی أَنَّهُ لَمَّا كُسِرَت رِبَاعِيَّتُهُ وَ شُجَّ وَجْهُهُ يَوْمَ أُحُدٍ، شَقَّ ذَلِكَ عَلَى أَصْحَابِهِ شَدِيدًا وَ قَالُوا: "لَوْ دَعَوْتَ عَلَيْهِم!" فَقَالَ: "إِنِّي لَمْ أُبْعَثْ لِعَانًا، وَ لَكِنِّي بُعِثْتُ دَاعِيًا وَ رَحْمَةً؛ اللَّهُمَّ إِهْدِ قَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ!" »

ترجمه: «روایت شده هنگامی که دندان های رباعی رسول خدا و استخوان گونه آن حضرت در روز احد شکست، این مطلب برای اصحاب بسیار گران آمد و عرضه داشتند: "ای کاش آنان را نفرین می کردی!" پیامبر اکرم فرمودند: "من لعان و نفرین کننده مبعوث نشده ام؛ بلکه مبعوث شده ام تا مردم را به سوی خدا بخوانم و مایه رحمت باشم. بارپروردگار من! قوم مرا هدایت کن، زیرا این کردار آنها ناشی از جهل است."» (محقق)

برحسب نوع امتحان و برحسب توان و سعه و عکس‌العمل در برابر وقایع، اختلاف درجه پیدا می‌کند.

تسلیم در برابر رضا و مشیت الهی، محور سلوک الی‌الله

بنابراین، مسئله از این قرار است که راه به‌سوی خداوند عبارت است از تسلیم در برابر رضا و مشیت الهی برای تربیت نفس در زمینه حیات اجتماعی، با تمام مشکلات و جوانب آن؛ و براین اساس خداوند برحسب صلاح و اراده و مشیت خود برای هرکسی جریاناتی را تقدیر می‌کند. این نکته مهم، محور سلوک و حرکت انسان است؛ حال برخی می‌پسندند و برخی دیگر نمی‌پسندند.

پاسخ به اتهام «انعزال عرفاء از مسائل اجتماعی»

اینکه گفته می‌شود عرفاء خود را از مسائل اجتماعی و مصالح مسلمین جدا می‌کنند و در انزوا ذکر می‌گویند، تهمت است و چنین افرادی عارف نیستند. چه کسی گفته عارف کسی است که در

کناری بنشیند و مشغول ذکر باشد و خود را از مصالح و مفاسد مسلمین برکنار بدارد؟! به صرف اینکه چند نفر به اسم درویشی و تصوّف و امثال ذلک راه جدایی را طی کنند و خودشان را نسبت به قضایا بی‌اعتنا جلوه دهند، نباید بر اهل عرفان تهمت زد. شما که عرفاء را متهم می‌کنید، چقدر در این میدان پا گذاشته‌اید و برای مصالح و مفاسد مسلمین دل سوزانده و برای خدمت به خلق سرمایه گذاشته‌اید؟! همه این حرف‌ها به جهت عدم اطلاع و عدم برداشت صحیح نسبت به مسائل عرفانی است.

عارف، واجد عالی‌ترین مرتبه احساس

مسئولیت اجتماعی

عارف کسی است که نسبت به خلق خدا از هر شخص اجتماعی و فقیه و سیاستمداری احساس مسئولیت بیشتری کند و مشیت و اراده الهی را در این عالم به نحو اتمّ و اکمل و دقیق و بدون هیچ تغییری انجام دهد، نه آن کسی که اگر قضیه‌ای برخلاف تمنیاتش انجام شد اعصابش به هم بریزد و دادوبیداد کند؛ این مُشتهیات نفسانی است نه عرفان.

عملکرد امیرالمؤمنین در جنگ صفین، نمونه‌ای

از عالی‌ترین مراتب تسلیم

عارف کسی است که وقتی بعد از هجده ماه جنگ با معاویه شکست می‌خورد،^۱ انگار نه انگار که مسئله‌ای اتفاق افتاده است؛ بر سر جای اول خود برمی‌گردد و می‌گوید: ما وظیفه خود را انجام دادیم. عارف کسی است که جنگ را برای پیروزی بر معاویه انجام نمی‌دهد؛ چون او را یکی از مظاهر خدا می‌بیند و از همان ابتدا هم می‌داند که مشیت خدا بر بقای معاویه تعلق گرفته است. اگر سؤال کنند: «یا علی، آیا در این جنگ پیروز می‌شویم؟» از همان ابتدا می‌گوید: «پیروز نخواهیم شد»^۲ اما در عین حال به مردم می‌گوید: حرکت کنید و بروید و بجنگید و او را از بین ببرید.

باری، عارف امیرالمؤمنین علیه‌السلام است که در عمل و فکر و سِرِّ و خاطرش غیر از حق، چیز

---

^۱ ارشاد القلوب دیلمی، ج ۲، ص ۲۴۸.

^۲ البته این مطلب را تنها به اصحاب خاص خود می‌فرماید، چراکه اگر به همه بگوید دیگر کسی از جایش تکان نمی‌خورد؛ اما در جنگ نهروان از ابتدا می‌فرماید نه نفر از ما کشته می‌شوند و نه نفر از آنها زنده می‌مانند.*
(* مناقب آل ابی‌طالب، ج ۲، ص ۲۶۳.

دیگری وجود ندارد؛ اما دیگران فقط ادعای آن حضرت را دارند و خداوند هم می‌گوید: این ادعای شماست، ولی مشیت و تقدیر من در تدبیر عالم بر محور دیگری می‌گردد. خداوند می‌فرماید: جبرائیل و میکائیل من دستور خاصی دارند و تحت اطاعت شما نیستند؛ پس حال که قرار است مشیت من باشد، با مردم درست صحبت کن و وعده کذب نده و آنها را در راستای اهداف حقیقی جلو ببر و دروغ، شایعه، مجاز و توقع بیجا در جامعه ایجاد نکن!

عملکرد سیدالشهدا در جریان کربلا، نمونه‌ای

از عالی‌ترین مراتب تسلیم

امام حسین علیه‌السلام به مردم فرمود: «هدف من چنین هدفی است. ما می‌رویم و در راه این هدف هم کشته می‌شویم؛ هر کس می‌خواهد بیاید.»^۱ امام

---

^۱ کشف الغمّة، ج ۲، ص ۲۹. لمعات الحسین علیه‌السلام، ص ۳۸:

« مَنْ كَانَ فِينَا بِأَذَلًّا مُهْجَتَهُ، وَ مُوَطَّنًا عَلَيَّ لِقَاءِ اللَّهِ

نَفْسَهُ، فَلْيَرْحَلْ مَعَنَا؛ فَإِنِّي رَاحِلٌ مُصْبِحًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ

تعالی. "پس کسی که در میان ماست و حاضر است

جان خود را ایثار کند و خون دل خود را فدا کند، و

علیه‌السّلام نمی‌خواهد بی‌جهت افراد را گول بزند و فریب دهد. برای امام علیّه‌السّلام فقط رضای پروردگار مطرح است، نه هدایت شدن مردم؛ اگر همه افراد هم بخواهند بی‌دین شوند، به امام مربوط نیست، خودشان می‌دانند و خدای خودشان.

اگر ما بخواهیم شخص یزید را در جریانات کربلا بدون لحاظ تعلق اراده الهی بر زنده ماندن او مورد ملاحظه قرار دهیم، باید براساس وظیفه او را بگیریم و بزنیم و سر از بدنش جدا کنیم؛ اما باید توجه داشت به‌جهت نحوه ارتباطی که او با کلّ نظام عالم و دستگاه خلقت دارد، اراده و مشیت خداوند بر این تعلق گرفته که او از بین نرود؛ خداوند می‌خواهد سیدالشّهدا به شهادت برسد ولی یزید، معاویه، متوکل، منصور دوانیقی و عبدالملک مروان بمانند؛ خداوند می‌خواهد جریان حکومت در تحت

برای لقای خدا نفس خود را آماده نموده است، با ما کوچ کند که من در صبحگاهان عازم رحیل هستم؛
إن شاء الله تعالی. »

نظر اینها بماند و به دست ائمه نرسد؛ مهم آن است که انسان برطبق این مشیت جلو برود و طوری حرکت کند که حتی یک قدم پای خود را از تکلیف جلوتر نگذارد.

اشعار یزید بن معاویه در انکار وحی و نبوت

یزید، قاتل سیدالشهدا علیه السلام است؛ او اصلاً مسلمان نبود و راجع به پیغمبر اکرم می گوید:

لَعِبَتِ هَاشِمٌ بِالْمُلْكِ فَلَا *** خَبْرٌ جَاءَ وَلَا وَحَى

نَزَلَ

لَسْتُ مِنْ خِنْدِفٍ إِنْ لَمْ أَنْتَقِم *** مِنْ بَنِي أَحْمَدَ مَا

كَانَ فَعَلٌ^۱

«محمد از فرزندان هاشم چند روزی با سلطنت بازی کرد (و مردم را دور خود جمع کرد و رفت)؛ ولیکن بدانید نه خبری از عالم غیب آمده و نه وحی ای نازل شده است!

من از قبیله خندِف نیستم اگر انتقام حوادث

گذشته را از فرزندان احمد نستانم!»

یزید کافر بود و کفرش به نحوی بود که اگر

---

^۱ روضة الواعظین، ج ۱، ص ۱۹۱؛ مناقب آل ابی طالب، ج ۴، ص ۱۱۴.

دستمان به او می‌رسید به از بین بردن و اعدام او تکلیف پیدا می‌کردیم؛ اما در همان موقع این مسئله نباید تمام فکر ما باشد و بنابراین با از بین نرفتن او نباید ناراحت شویم. اقدام انسان به‌بهای ترتیب یک اثر نیست، بلکه به‌بهای انجام وظیفه و تکلیف است.

رضایت عملی از مشیت الهی، سبب رشد

سالک

این مسئله مهم، سبب رشد انسان و برنامه سیروسلوک است؛ و الاً ممکن است انسان شهید راه حمار شود، نه شهید راه رسول‌الله و امام علیه‌السّلام و رضای پروردگار.^۱

بنابراین، امام علیه‌السّلام می‌خواهند در عبارت:

---

^۱ شخصی در یکی از جنگ‌ها در رکاب پیامبر اکرم به منظور کسب غنیمت و به دست آوردن حمار یکی از کفار می‌جنگید و اتفاقاً در راه حمار هم کشته شد. *

(*) المهجة البيضاء، ج ۸، ص ۱۰۴؛ جامع السّادات، ج ۳، ص ۱۱۳: «إِنَّ رَجُلًا قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَكَانَ يَدْعَى "قَتِيلَ الْحِمَارِ" لِأَنَّهُ قَاتَلَ رَجُلًا لِيَأْخُذَ سَلْبَهُ وَحِمَارَهُ فَقُتِلَ عَلَى ذَلِكَ فَأُضِيفَ إِلَى نَيْتِهِ. وَهَاجَرَ آخِرُ لِيَتَزَوَّجَ امْرَأَةً فَكَانَ يَسْمَى "مُهَاجِرَ امِّ قَيْسٍ!"»

ترجمه: «مردی در راه خدا کشته شد و در میان اصحاب به "کشته الاغ" خوانده می‌شد؛ زیرا او با مردی پیکار کرد تا لباس و الاغ او را غارت کند اما در این راه کشته شد؛ لذا کار او را به نیتش نسبت دادند. همچنین فرد دیگری برای اینکه زنی را به زوجیت خود درآورد مهاجرت کرد؛ روی این جهت او را "مهاجر ام‌قیس" نامیدند!» (محقق)

«مَعَ ذَلِكَ لِي أُورَادٌ فِي كُلِّ سَاعَةٍ مِنْ آثَاءِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ»

به عنوان بصری بفرمایند: باینکه من اشتغالاتی دارم و با مردم مرتبم و به رتق وفتق امور منزل و خارج منزل می پردازم، درعین حال وقتی را برای اوراد و اذکار خود قرار داده‌ام که اگر نباشد، نمی‌توانم به این دو جنبه برسم و حظّ خود را از این حیات بگیرم.

صوفی خواندنِ آیه‌الله غروی اصفهانی از

سوی علمای نجف

مرحوم شیخ محمدحسین کمپانی اصفهانی که ساعت‌ها در حرم امیرالمؤمنین علیه‌السلام در حال سجده ذکر می‌گفت، فردی معمولی و بیکار نبود؛ این مرد بزرگ که امروزه کتبش به‌عنوان کتب درسی مطالعه می‌شود از اعلم فضلاء و مراجع نجف بود، نه فردی مُخَبَّل که عقلش را از دست داده باشد و ساعت‌ها در حرم مطهر امیرالمؤمنین علیه‌السلام بنشیند و ذکر بگوید.

همین علماء و آخوندها ایشان را مسخره می‌کردند و طعن می‌زدند و می‌گفتند: «این آدم بیکار را ببینید که مثل صوفی‌ها و دراویش در حرم سر به

سجده گذاشته و ذکر می گوید.»

اگر قرار باشد ذکر گفتن و سر به سجده گذاشتن انسان را جزء صوفیه کند، پس موسی بن جعفر که از صبح تا هنگام ظهر سر به سجده می گذاشت و بعد از نماز ظهرش دوباره تا هنگام غروب به سجده می رفت، رئیس متصوفه است!

تمسخر اهل ذکر به جهت عجز اهل ظاهر از

ورود در راه خدا

تمام این حرف‌ها به خاطر فرار از مسئولیت است؛ فرد نمی تواند خود را در این وادی قرار دهد، به دیگران طعن می زند؛ عُرْضه ندارد در این راه قدم بگذارد، آن وقت از دیگران اشکال می گیرد.

روزی ما به محلی رفته بودیم که عده‌ای فقیر در آنجا بودند؛ من به رفقا گفتم اینها واقعاً نیازمندند هرکس می تواند، به افرادی که اینجا هستند کمک کند؛ دوستان هم بدون مضایقه کمک می کردند. یکی از افراد دست در جیبش نمی کرد و به بقیه هم اعتراض می کرد که با این کارتان گدا زیاد می کنید.

این گونه افراد خود را در این مسائل وارد

نمی‌کند و در عوض وقتشان را به تهمت و غیبت و اینکه فلان‌کس چه کرد و چه خواهد کرد سپری می‌کنند. گویا این افکار که چطور پشت سر فلان شخص نامه بفرستیم و دوبه‌هم‌زنی کنیم و چه راه‌هایی را ببندیم، جزء وظایف و واجبات است!

حکایت عجیب علامه طهرانی از برخی از

علمای نجف

مرحوم آقا می‌فرمودند:

من در مجلسی در نجف بودم که بین دو نفر دعوا شد و با گوش خود شنیدم که فردی از بیت یکی از آقایان به رفیقش می‌گفت: «چرا فلان شخص (آقای حاج عبدالرزاق کرمانشاهی) را از کرمانشاه به نجف آوردی و در این بیت اسکان دادی و پیش فلان شخص بردی؟! این افراد را که به نجف می‌آورند باید چند روزی نگه داشت و بیرون کرد؛ زیرا اینان اگر در نجف بمانند و از حقیقت افکار و اخلاق بعضی اطلاع پیدا کنند و قضایای بیت را ببینند، بعد که به بلاد خود می‌روند برای دیگران تعریف می‌کنند

و دیگر راه وجوهات بسته می شود.^۱

این چه مصیبتی است؟! چه جریانات و مسائلی در این بیوت می گذرد که جرئت نمی کنند یک نفر از خارج بیاید و در چنین محیطی ساکن شود؟! آن وقت همین آقا به مرحوم کمپانی اعتراض می کند و می گوید:

این کارهایی که اینها می کنند کارهای درویشی و صوفیانه است. روحانی وظیفه ابلاغ و تبلیغ دارد و باید در اجتماع باشد؛ مگر به انسان چه می دهند که به سجده رود و ذکر بگوید؟!

آخر ای احمق، تو اصلاً فهم لذت و حلاوتی را که این بزرگ با این اذکار می چشد نداری که بخواهی به دنبالش بروی! لذت تو در دوبه هم زدن، تهمت زدن، اختلاف انداختن و نسبت به کسی که می خواهد سرش به راه و کار خودش باشد متعرض شدن و تیشه به ریشه اسلام زدن است.

استیحا ش علامه طباطبایی از ارتباط با علمای

---

^۱ سالک آگاه، ج ۱، ص ۵۷.

به علامه طباطبایی اعتراض می‌کردند که چرا وقتی ایشان برای درس بیرون می‌آید سرش را پایین می‌اندازد و به کسی نگاه نمی‌کند؛^۱ علامه همین مسائل را از امثال شما می‌بیند که دیگر به شما اعتناء نمی‌کند و با شما ارتباط برقرار نمی‌سازد.

ما باید به خداوند التماس کنیم و از او بخواهیم که وقتی قرار است روزگار انسان به مسائلی بگذرد، آن مسائل را مقرب خودش قرار دهد. زمان می‌آید و می‌گذرد؛ اگر انسان این شبانه‌روز را به غیبت بگذراند، می‌گذرد، و اگر هم به ذکر خدا و مسائلی مقرب و در راستای انجام تکلیف است، بگذراند، باز هم می‌گذرد.

بیست و چهار ساعت ما همان بیست و چهار ساعتی است که بر زید می‌گذرد؛ هیچ فرقی بین آن دو نیست و به اندازه یک ثانیه هم به یکی کمتر از بقیه نمی‌دهند. آن وقت باید بعد از یک شبانه‌روز نگاه کرد که در پرونده ما چه گناہانی نوشته شده و در

---

^۱ آیین رستگاری، ص ۱۶۱.

پرونده جناب زید چه مطالب و مسائلی ثبت شده است؛ درحالی که امروز گذشته و دیگر پرونده‌اش بسته شده و پرونده فردا نیز مربوط به بعد است.

توأم بودن اذکار و عبادیات با اشتغالات

روزمره، شرط اول سلوک

بنابراین، شرط اول سلوک این است که انسان ذکر و فکر و تهجد و عبادت را همراه با اشتغالش در این دنیا قرار دهد.

گاهی افرادی مراجعه می‌کنند و می‌گویند: «ما اشتغالی داریم که مانع می‌شود قرآن بخوانیم؛ و یا باید چه کنیم تا بتوانیم برای صبح بلند شویم؟» این مسائل ساده و عادی پرسیدن ندارد؛ فرضاً انسان باید شب غذای سبک بخورد و زودتر بخوابد تا بتواند بیدار شود.

احساس بی‌نیازی معنوی، بزرگ‌ترین مرض

روحي

اما مطلب قابل توجه این است که چرا وقتی یک مرض و ناراحتی جدی و خطرناک برای او پیش می‌آید، این مطالب و سؤالات را در میان نمی‌گذارد

و نمی‌گوید: «هفته دیگر خدمت آقا می‌رسیم و سلامی خدمتشان عرض می‌کنیم و می‌گوییم آقا دل ما درد گرفته است، آیا صلاح می‌دانید به پزشک مراجعه کنیم یا نه؟!» شخص در آن موقعیت فقط می‌گوید: «برویم به دردمان برسیم!» و دیگر نه تلفن یادش می‌آید، نه اینکه چنین آقای و وجود دارد. اگر انسان با اهتمام حرکت کند، جریانات خودبه‌خود بر وفق مراد پیش می‌آید و دیگر نیازی به سؤال و صحبت و امثال ذلک نیست.^۱

چرا انسان مسائل و دردهای خود را با صداقت

---

^۱ مثنوی معنوی، دفتر سوم:

هرکجا دردی، دوا آنجا رود *** هرکجا

فقری، نوا آنجا رود

هرکجا مشکل، جواب آنجا رود *** هرکجا

کشتی است آب آنجا رود

آب کم جو، تشنگی آور به دست *** تا

بجوشد آبت از بالا و پست

تا «سَقَاهُمْ رَبُّهُ» آید خطاب *** تشنه باش

«اللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ»

(محقق)

مطرح نکند؟! مثلاً بعضی می گویند: «آقا چه کار کنیم تا در درونمان احساس نیاز به وجود آید؟» بنده چه باید عرض کنم؟! این احساس بی‌نیازی بالاترین مرض است و چیزی نیست که من بگویم فلان دعا را بخوان تا احساس نیازت بیشتر شود؛ وقتی درد داشته باشی، دنبال دارو می‌روی.

تفکر و تأمل در فقر، درمانگر توهم بی‌نیازی

انسان

احساس درد، به تأمل و تفکر برمی‌گردد؛ تأمل در بدبختی‌ها، بیچارگی‌ها، گرفتاری‌ها، مسائلی که در پیش داریم و عمری که دیگر از ما باقی نمانده است. وقتی انسان این مطالب را مدنظر قرار می‌دهد، دیگر باید گاه خورده باشد که در خودش دردی احساس نکند! اطلاع بر موقعیت خود یعنی رسیدن به درد و به دنبال درمان گشتن؛ کسی که چنین حالتی پیدا کرد دیگر نمی‌گوید: «حالا بینم قضیه چگونه خواهد شد»؛ بلکه چنین فردی خود را به هر وضعیتی می‌اندازد تا به آن نتیجه مطلوب برسد.

تحوّل دیدگاه و عملکرد آدمی، در صورت

یقین به نزدیکی مرگ

گاهی برای بعضی‌ها الهاماتی پیدا می‌شود که مثلاً یک هفته دیگر از دنیا می‌روند؛ یک مرتبه تغییر و تحوّل در آنها به وجود می‌آید: قرض‌هایشان را می‌پردازند، از مردم کناره‌گیری می‌کنند، عبادت و تهجّد می‌کنند، نماز شب می‌خوانند؛ این افراد چون فهمیده‌اند مسئله جدی است، تازه در وجود آنها درد پیدا شده است.

گاهی ممکن است فردی تا پنجاه سالگی به هر کاری که دلش بخواهد دست بزند، اما همین که به اعدام محکوم می‌شود، تازه به یاد اشتباهاتش می‌افتد و برای اعتذار و کسب حلالیت از جرم و جنایت خود به این طرف و آن طرف نامه بفرستد که مرا ببخشید و خدا را مدّ نظر داشته باشید! این فرد واقعاً در صدد تدارک است و دروغ هم نمی‌گوید؛ چون وقتی به اعدام محکوم می‌شود یک مرتبه ضمیر ناخودآگاه او جلوه می‌کند و حساسیت و ظرافت و حقانیت مسئله برایش ظاهر می‌گردد.

چرا در تمام این مدت حالا دست به این کار می‌زند؟ دلیلش این است که تابحال بر روی

حقیقت پرده افتاده بود و لذا باور نمی کرد؛ اما الآن حجاب کنار رفته و می بیند کار تمام است. فردی که آن واقعیت یک مرتبه برای او ملموس و محسوس می شود اگر از بدترین خلائق هم باشد، شروع می کند به حلالیت طلبیدن، نامه نوشتن و عذرخواهی کردن، آن حقیقت الآن برای او پیدا شده است؛ اما اگر بگویند: «پرونده شما با پرونده شخص دیگری عوض شده است و شما فقط شش ماه در حبس هستید و آزاد می شوید»، همان نامه هایی را که نوشته است، پنهان می کند و حال او تغییر می کند!

حکایتی از حکیم سنایی، پیرامون بی وفایی دنیا

و اهل آن

حکیم سنایی حکایت می کند که دختری به اسم مهستی مریض شده بود و مادرش خیلی قربان صدقه او می رفت و می گفت: «خدا مرا فدای تو کند و پیش مرگت شوم.» یک شب گاوشان از طویله بیرون آمد و به سمت خانه آنها حرکت کرد؛ در میانه راه سرش را داخل دیگی کرد که آب بخورد، اما سرش گیر کرد و او در آن شب تاریک با همان دیگ به طرف

آنها حرکت می‌کرد. پیرزن که خیال کرده بود
عزرائیل است که به سمت اتاقشان می‌آید و
استجابت دعای او جدی است، گفت:

کای مَقْلَموت! من نه مِهستی ام *** من یکی
زال پیر محنتی ام^۱

---

^۱ حدیقة الحقیقه، ص ۴۵۴:

قصه‌ای یاد دارم از پدران *** زان جهان دیدگان
پره‌نران

داشت زالی به روستای تگاو *** مِهستی نام
دختری و سه گاو

نوعروسی چو سرو تربالان *** گشت روزی ز
چشم بد نالان

گشت بدرش چو ماه نو باریک *** شد جهان
پیش پیرزن تاریک

دلش آتش گرفت و سوخت جگر *** که
نیازی جز او نداشت دگر

زال گفتی همیشه با دختر: *** پیش تو باد
مردن مادر!

از قضا گاو زالک از پی خورد *** پوز روزی

به دیگش اندر کرد

ماند چون پای مُقعد اندر ریگ *** آن سر

مرده ریگش اندر دیگ

گاو مانند دیوی از دوزخ *** سوی آن زال

تاخت از مطبخ

زال پنداشت هست عزرائیل *** بانگ برداشت

از پی تهویل

کای مقلموت! من نه مهستی ام *** من یکی

زال پیر محنتی ام

تندرستم من و نیم بیمار *** من درستم مرا بدو

مشمار

گر تو را مهستی همی باید *** آنک او را ببر

مرا شاید

دخترم اوست من نه بیمارم *** به سرش روز

دست بگذارم

من برفتم تو دانی و دخترسوی او روز کار من

بگذر

تا بدانی که وقت پیچاپیچ *** هیچ کس مر تو

تقلب احوال بشر، با تغییر شرایط خارجی

مردم همین هستند؛ اگر قضیه از آن واقعیت

را نباشد هیچ

بی‌بلا نازنین شمرد او را *** چون بلا دید در

سپرد او را

جمال نکو از او بُد شاد *** به خیال بدش ز

دست بداد

یار نبود که بر در زندان *** چشم گریان و لب

بود خندان

یارت آن باشد از نیاری خشم *** که ز سر

بفکند برای تو چشم

گیرد از پرسش‌اش پسندیده *** گفته ناگفته

دیده نادیده

هر که وقت بلا ز تو بگریخت به حقیقت بدان که

رنگ آمیخت

صحبتش را مجو مرو بر او *** روز روزن بجه

نه از در او

من وفایی ندیده‌ام ز خسان *** گر تو دیدی

سلام من برسان

محسوسی که برای آنها به نحوی جلوه کرده بود تغییر کند، به همان اوضاع سابق خود برمی گردند و تمام گفته‌های خود را فراموش می‌کنند: **(وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ)**؛^۱ «اگر دوباره به دنیا برگردند همان کارهایی را انجام می‌دهند که از آن نهی شده‌اند.»

استمرار در حفظ حالات معنوی، زمینه‌ساز

تغییرات جدی در روح انسان

بعضی می‌گویند واژه انسان از نسیان است.^۲ فراموشی و غفلت، آدمی را فرامی‌گیرد و افرادی که آن واقعیتِ ملموس را همیشه با خود داشته باشند کم هستند. اگر آن واقعیت همیشه با ما باشد، یک اربعین نمی‌گذرد الا اینکه در وضعیت ما تغییرات جدی به وجود می‌آید. پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرمایند:

کلام رسول خدا در تأثیر حال مراقبه

وَاللَّهِ لَوْ تَدْرَمُونَ عَلَى الْحَالِ الَّتِي وَصَفْتُمْ بِهَا أَنْفُسَكُمْ

---

^۱ سوره انعام (۶) آیه ۲۸.

^۲ کتاب العین، ج ۷، ص ۳۰۴.

لَصَافِحَتِكُمُ الْمَلَائِكَةُ وَلَمْ شَيْتُمْ عَلَى الْمَاءِ.^۱

اگر بر این حالی که الآن در کنار پیغمبر نشستہ اید و مسائل را استماع می کنید و حالتان عوض شده و وقایع برایتان روشن شده است باقی بمانید و بر آن مداومت نمایید، ملائکہ با شما مصافحه می کنند و می توانید بر روی آب راه بروید!

همچنین در روایت دیگری می فرمایند: **لَوْ لَا تَمْرِيحُ**

فِي قُلُوبِكُمْ وَ تَكْثِيرٌ فِي كَلَامِكُمْ لَرَأَيْتُمْ مَا أَرَى وَ لَسَمِعْتُمْ مَا أَسْمَعُ.^۲

وقتی انسان از خدمت پیغمبر بیرون می رود، قضیه تمام نشده است، بلکه پوششی از تخیلات، افکار و زدوبندها جلوی آن حقیقت را می گیرد؛ پس هرچه انسان آن واقعیت ملموس را با خود داشته باشد، بیشتر می تواند از مواهب الهی استفاده کند.

امیدواریم خداوند دست ما را بگیرد و در تمام

---

^۱ الکافی، ج ۲، ص ۴۲۴.

^۲ المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۲۷؛ آیین رستگاری، ص ۱۳۱. رساله لب اللباب، ص ۳۹:

« اگر این گفتار بسیار در زبانها و این اضطراب و آشوب در دل های شما نبود، هرآینه می دیدید آنچه را که من می بینم و می شنیدید آنچه را که من می شنوم. »

مراحل حیات، آنچه را که احسن است برای ما تقدیر
کند و در ذیل مقام عظمای ولایتِ اتمّ الهی، ما را عبد
و بنده خودش قرار دهد!

اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ